

- LASWELL, Harold D. (1948) *The Structure and Function of Communication in Society*, w: L. BRYSON (red.), *The Communication of Ideas*, New York: Institute of Religious and Social Studies. [Także w:] Wilbur SCHRAMM (red.) (1960) *Mass Communication*. Illinois: University of Illinois Press
- SHANNON, Claude, WEAVER, Warren (1949): *The Mathematical Theory of Communication*. Illinois: University of Illinois Press.
- WARNKE, Ingo H., SPITZMÜLLER, J. (2011): *Diskurslinguistik. Eine Einführung in Theorien und Methoden der transtextuellen Sprachanalyse*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- WESTLEY, Bruce H., MACLEAU, Malcolm S. (1957): *A Conceptual Model of Communication Research*, „Journalism Quarterly” vol. 34, s. 31-38.

Joanna Pędzisz
Zakład Lingwistyki Stosowanej UMCS

Anna Warakomska, *Prawda wyższej instancji. O ironii na przykładzie prozy Herberta Rosendorfera*, Warszawa: Instytut Germanistyki UW 2009, ss. 424. ISBN: 83-89919-70-2.

Autorka monografii poświęconej twórczości współczesnego autora niemieckojęzycznego, monachijskiego prozaika Herberta Rosendorfera (1934), akcentując na wstępie rozprawy różnorodność tematyczną i gatunkową dzieł cenionego i popularnego wśród czytelników pisarza-erudyty, konstatuje lukę dotyczącą naukowego opracowania dorobku Rosendorfera. Wskazując na wrywkowy charakter omawianych tekstów, błędy interpretacyjne, Autorka zwraca uwagę, że sądy wydawane na temat twórczości pisarza, plasujące go w poetyce realizmu magicznego, nie są poparte naukowym dowodem (s. 14). Brak analiz wprowadzających w arkana poetyki Rosendorfera jest dla autorki punktem odniesienia: łączenie elementów realizmu i fantastyki, humor, predylekcja do muzyki oraz sposób przełożenia tych elementów na język literatury stanowią istotę zainteresowań badaczki. Ironia, pojmowana jako krytyczna postawa wobec otaczającego świata, podstawowy element konstytuujący fabułę u Rosendorfera, staje się centralną kategorią u Warakomskiej. Celem rozprawy jest zaprezentowanie ironii w różnych kontekstach i na wielu płaszczyznach narracji w prozie autora *Niemieckiej suity (Deutsche Suite)*. Na korpus badawczy składają się wybrane fragmenty prozy pisarza. Z ogromnego dorobku prozatorskiego do analizy zostały wybrane powieści i opowiadania, a także pozycje o charakterze autobiograficznym, eseje, wywiady oraz zapisy wystąpień publicznych.

Jako że analiza twórczości Rosendorfera skupia się wokół problemu ironii, pierwsza, teoretyczna część pracy poświęcona została eksplikacji tego pojęcia. Autorka, przywołując na wstępie swych teoretycznych rozważań Władysława Tatar-

kiewiczza i wskazując na różnicę w pojmowaniu definicji i teorii ironii, postulując uzgodnienie podstawowej definicji ironii oraz wprowadzenie podziału teorii według odpowiedniego klucza kryteriów. Wychodząc od niuansów etymologicznych, Badaczka przedstawia pojęcie ironii w przełomowych dla tego pojęcia okresach, zaznaczając, że proponowany przez nią wybór stanowi jedynie szkic (s. 23), który jest – moim zdaniem – czytelnym i spójnym wprowadzeniem do teorii ironii oraz pokazuje jej ewolucję. Poczynając od starożytnych (Sokratesa, Platona, Arystotelesa), Autorka analizuje ironię jako figurę retoryczną, akcentując po raz kolejny różnicę między definicją a teorią ironii (s.50), i dochodzi do koncepcji ironii romantycznej (Schlegel), a precyzując i korygując błędy interpretacyjne, podkreśla, że burzenie artystycznego entuzjazmu, a nie burzenie dzieła poetyckiego stało się osnową teorii ironii romantycznej. Podstawowym warunkiem zaistnienia ironii była według Schlegla polifoniczność, harmonia dysonansów – kategorie, które charakteryzują omawianą przez Badaczkę twórczość Rosendorfera. Autorka przedstawia ironię w ujęciu Schlegla jako fenomen filozoficzny, jako arabeskę, przytaczając również krytykę ironii romantycznej (Hegel), a swe rozważania teoretyczne kończy przytoczeniem współczesnej teorii ironii, analizując i egzemplifikując ten fenomen w *Człowieku bez właściwości* R. Musila.

Część analityczna rozprawy poświęcona ironii w prozie Rosendorfera podzielona została na cztery kręgi tematyczne, będące echem jego przemyśleń osobistych, sądów na tematy społeczne i historyczne, a także odzwierciedleniem muzycznych fascynacji. Rozdziały zatytułowane odpowiednio: „Ironia i autobiografia”, „Ironia i muzyka”, „Ironia i historia”, „Ironia i współczesność” wskazują na szerokie spektrum zainteresowań i fascynacji pisarza, obrazują jego erudycję, a przede wszystkim eksplikują problem ironii w narracji prozaika. W powieściach, esejach i tekstach wspomnianych autor daje wyraz swemu zdystansowanemu stosunkowi do świata komentując go i przedstawiając go za pomocą ironii, w płaszczyźnie fabuły i języka: fabularyzuje fakty, łączy fikcję z dokumentem, portretuje postaci stosując humor, groteskę, sarkazm, autorefleksję oraz wprowadzając pointy, przede wszystkim zaś próbuje opisywać świat jednocześnie z dwóch przeciwstawnych stanowisk, a optykę tę uzyskuje dzięki prześmiewczym komentarzom i wieloznacznym aluzjom, czyli podstawowym elementom ironii retorycznej. Sięgając po znane toposy kultury europejskiej (np. Mozart), odnosząc się do wielu dyscyplin nauki, cytując pewne fenomeny, prowadzi swoisty dialog z nimi, tworzy nowe siatki skojarzeń. Ten zabieg kompozycyjny Rosendorfera Badaczka porównuje do Schleglowskiego postulatu poetyckiej arabeski, istotnego składnika ironii romantycznej. Rosendorfer, snując przemyślenia na temat nazistowskiej przeszłości (np. w powieści *Deutsche Suite*) i powojennej historii Niemiec, przywołuje nie tylko w sposób anegdotyczny historyczne obrazy, ale także – czerpiąc z zasobów ironii retorycznej – dyskredytuje, jak nieco eufemistycznie pisze Autorka, „animatorów rzeczywistych wydarzeń i ich ewentualnych następców.” (s. 346). Współczesność Rosendorfer komentuje np. w *Nowych listach w chińską*

przeszłość, sytuując narratora, chińskiego mandaryna, w niemieckiej rzeczywistości pojedynczeniowej: brak ceremoniału, zaobserwowany przez narratora nowy kanon wartości estetycznych, nowy porządek społeczny stanowią dla prozaika punkt wyjścia do prezentacji współczesnego społeczeństwa, przy czym ten literacki portret stanowi, jak zauważa słusznie Badaczka, obraz społeczeństwa kultury Zachodu. Ma on charakter uniwersalny, a owa uniwersalność możliwa jest dzięki spojrzeniu na rzeczywistość z dwóch przeciwstawnych punktów widzenia, a więc dzięki ironii. Uniwersalnym staje się również bohater wykreowany przez Rosendorfera, którego Warakomska nazywa „niedoskonałym uzurpatorem absolutnych rozstrzygnięć” (s. 396), a ironia staje się adekwatnym medium do prezentacji takiej postawy życiowej. W rozdziałach poświęconych przecięciu ironii i historii, także ironii i współczesności Badaczka egzemplifikuje tegoż bohatera, analizując przede wszystkim powieści monachijskiego twórcy.

Autorka przekonująco udowadnia w części analitycznej, że w złożonym gatunkowo i tematycznie piśarstwie Rosendorfera ironia stanowi cechę konstytutywną (manifestującą się w jego prozie za pomocą wielu środków artystycznych), która posiada także wyróżnik w postaci ironii na płaszczyźnie językowej jako figura retoryczna czy poetycka arabeska.

Po przeanalizowaniu dokonań Rosendorfera Autorka zdecydowała się na napisanie monografii w języku polskim, przyczyniając się tym samym do popularyzacji twórczości pisarza mało znanego w Polsce, którego tylko nieliczne powieści zostały przetłumaczone (por. *Listy w chińską przeszłość*, *Cierpienia Ballmanna*, *Stefania i tamto życie*). W związku z tym deficytem w monografii wykorzystano bardzo dużą ilość cytatów oryginalnych (tłumaczonych w przypisach przez autorkę), które nie zostały niestety wyodrębnione ze zwartego tekstu, co nieznacznie utrudnia lekturę, nie umniejszając jednakże jej walorów poznawczych. Gdyby rozprawa Anny Warakomskiej została przetłumaczona na język niemiecki, wypełniłaby lukę w literaturze przedmiotu zajmującej się twórczością Herberta Rosendorfera, natomiast tekst w języku polskim stanowi udaną próbę przybliżenia polskiemu czytelnikowi dorobku współczesnego prozaika i eseisty niemieckojęzycznego. Wymowa jego dzieł ma, jak podkreśla Badaczka, charakter uniwersalny, a książka jawi się jako interesujący przyczynek do badań nad literaturą i kulturą obszaru niemieckojęzycznego.

Małgorzata Dubrowska
Instytut Filologii Germańskiej KUL